

מבוא

מיכאל קרן

את יחסם של העתונאים אל הסיפור הלאומי. המחבר מגלה מעבר מ"סיפור לאומי" ל"סיפור בתר-לאומי" שהוא קושרו בעיקר בשבר שיצרה מלחמת יום הכיפורים אך טוען כי הפרדיגמה הציונית-ממלכתית, שאיבדה את אחיזתה, לא הוחלפה בפרדיגמה אחרת אלא התפרקה למרכיביה השונים.

ואם בפירוק עסקינן, מאמרו של דן אוריין על "התיאטרון הציוני" עוסק במחזה "פירוק" שהוצג בתיאטרון העירוני חיפה ב-1999 ומבקר קשות את הסיפור הציוני. בעקבות סקירת הסיפור הציוני בתיאטרון הישראלי והתערערותו בשנות ה-80, מדגיש אוריין את ייחודו של "פירוק" שאינו מחזה ציוני ואף לא פוסט ציוני אלא מחזה שבו ניתנת, לדבריו, במה "ליאפים העבריים של שנות ה-90".

גם אורי קליין, במאמרו "בין קולנוע לאומי לקולנוע אישי", מבטל את ההנחה בדבר קיומו של קולנוע פוסט ציוני, שכן, לדבריו, הקולנוע הישראלי מעולם לא הציב סיפור מנוגד לסיפור הציוני. אם יש לקולנוע הישראלי סיפור, הוא כותב, הרי זה סיפור המוביל מקולנוע שציית לאידיאולוגיה השלטת בדבר מהותה וזהותה של המציאות, לקולנוע שניתק מהאידיאולוגיה, אלא שזו עצמה נקלעה למשבר של זהות.

יובל שחל סוקר את מעמדה של העתונות היהודית ברוסיה בעידן שאחרי נפילת הקומוניזם ואת השיח הציוני המתקיים בה. הסקירה מגלה רוב לתכנים שעניינם הקהילה היהודית ברוסיה על פני עיסוק בעלייה לישראל, כמו גם רוב לעיסוק בענייני ההווה והעתיד של יהודי רוסיה אל מול עיסוק בהיסטוריה היהודית. המחבר רואה בכך ביטוי להחלשות הפן הציוני בחברה היהודית הרוסית כיום.

דוד פור מצויר את דיוקנו של העתון הציוני בידיש דער יוד שהחל להופיע בקרקוב ב-1899, בשל התחושה כי כתבי-העת בשפה העברית, כגון המליץ והצפירה אינם מספקים את צורכי ההמונים דוברי היידיש. פור מתאר את יחסו המעניין של אחד העם לעתון. כמי שהאמין בתחיית השפה העברית כבסיס לקיומם הלאומיות היהודית לא היתה דעתו נוחה ממנו, אך מאידך הבין כי ניתן להפיץ את הרעיון הציוני רק בשפה השגורה על ההמונים. המחבר מראה כיצד כתב העת שכתב בלשונו של ההמון היהודי אכן מילא תפקיד במתן ביטוי לנושאים יהודיים כלליים ולא פעל בהכרח כעתון ציוני.

לבסוף, תומס פון דר אוסטן-זאקן עוסק בידישה ולט-רונדשאו, עתון שהוציאו ב-1939 ציוני גרמניה שעלו לארץ ישראל כעתון המשך ל-Jüdisch Rundschau הנודע. היתה זו תגובה מיוחדת במינה לאיסור על הופעת עתונות יהודית בגרמניה, אך העתון לא ניצל מהתקפות קשות מצד גורמים שונים בארץ ישראל המוסברות על ידי המחבר כפרי ההתנגדות של היישוב לציונות הגרמנית בשל מתינותה הפוליטית.

גיליון זה של קשר מוקדש לשיח על הציונות כפי שהוא התנהל בעבר ומתנהל כיום באמצעי תקשורת שונים: הספר המדעי, העתון, כתב העת, התיאטרון והקולנוע. זהו חלק ממערך של גיליונות מיוחדים שבאמצעותם מנסה קשר, בין השאר, להרחיב את היריעה של העיסוק בתקשורת המוגדרת על ידינו ככלל האמצעים והתכנים שבני אדם מתקשרים באמצעותם אלה לאלה, והכוללים לא רק מה שנחשב בדרך כלל ל"אמצעי תקשורת המונים". הגיליונות המיוחדים שהוצאנו עד כה ברזו זה הוקדשו לנושאים כגון תרבות גבוהה ונמוכה, ייצוג ופעילות של נשים בתקשורת, תקשורת וכלכלה ועוד, וכבר תרמו כמדומה תרומת מה להרחבת הדעת בקרב תלמידי אוניברסיטאות ומכללות הנחשפים לא אחת לתפישה צרה ומיושנת של התקשורת. כמו כן, מעורר קשר כתיבת מאמרים בפרספקטיבה היסטורית מתוך הנתה שהסוגיות החשובות הראויות למחקר ולעיון בתחומי התקשורת היהודית ויחסיה עם התרבות, החברה, הכלכלה והפוליטיקה לא החלו עם הקמתם של לימודי תקשורת באוניברסיטאות לפני כמה עשורים - המרבים להתמקד בנושאים עכשוויים - אלא עמדו על הפרק הרבה קודם לכן. בגיליון זה ישנו חידוש: בעוד בגיליונות הקודמים הופיעו המאמרים בעברית עם תמציות באנגלית, גיליון זה הוא לראשונה דו-לשוני והוא מופיע הן בעברית והן באנגלית - כאשר המאמרים, שהוגשו בעברית, באנגלית ובגרמנית, תורגמו במלואם.

הגיליון נפתח ברב שיח על ישראל והציונות בראי התקשורת בארץ ובעולם שנערך באפריל 2002 באוניברסיטת תל אביב בשיתוף פעולה של המרכז לחקר התקשורת של העם היהודי ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן והסוכנות היהודית.

לאחר מכן אנו מביאים סקירה שהכין עבורנו החוקר האמריקני הנודע יואל מגדל על התגובות בתקשורת שזכה להן ספרו המשותף עם ברנך קימרלינג: "הפלטטינים: עם בהיווצרותו". הסקירה משווה בין הביקורות שזכה להן הספר עם צאתו בארצות הברית ב-1993 ובישראל חמש שנים אחר כך, כדרך לעמוד על התפתחותה של התגובה ההיסטוריוגרפית למי שמכונים סוציולוגים והיסטוריונים "חדשים". מגדל מזהה התמתנות של התגובה בחמש השנים הללו ותופסה כביטוי לחברה ישראלית המתמודדת עם עברה כדרך לחישוב יסודותיה בעתיד. יעקב ידגר מנתח את יחסם של עתונאי "הזרם המרכזי" בעתונות הישראלית: הארץ, ידיעות אחרונות ומעריב אל המסורת הלאומית. תוך שימוש בתיאוריות על התפקיד שממלאים אינטלקטואלים בבנייה ושימור כמו גם בהריסה ושינוי של מסורות בחברה, והחלתן של תיאוריות אלה על עתונאים, אשר בתוקף הפרשנות שהם מספקים למציאות נתפשים כאן כממלאי תפקיד אינטלקטואלי, מתאר ידגר